

Buda Attila

„Nem kívánok kevesebbet, mint egy világot.”

Nemes Nagy Ágnes *Összegyűjtött versek* című kötetéről

Nemes Nagy Ágnes költői életműve nem nagy terjedelmű, a gyerekek számára írtakkal együtt is csak egy közepes vastagságú gyűjteményt lehet összeállítani a nyomtatásban megjelent verseiből. Szerzőjük evvel is kivált korosztályának tagjai közül, akik pályájuk során, hosszabb-rövidebb időszakokként, új és új verseket tartalmazó kötetekkel jelentkeztek, életpályájuk végén pedig többkötetes, általában válogatott versekkel zárhatták le azt. Nemes Nagy Ágnes ezen a téren inkább Pilinszky János és Lakatos István társa, szellemi rokona, ami a kifejezés felől megszárt életművet, az általánosan ismert és elfogadott költői szereptől eltérő, látszatra kismértékű termékenységet illeti.

Ez az olvasókban általánosan élő kép azonban már a halála után kiadott első gyűjteményes kötetben módosult, abba ugyanis Lengyel Balázs a fennmaradt kéziratok hagyatékából is válogatott, a Nemes Nagy Ágnes életében megjelent versek mellé téve azokat. Az elmúlt év második felében pedig a Jelenkor Kiadó Ferencz Győző szerkesztésében és jegyzeteivel megjelentett egy minden eddiginél gazdagabb, a nyomtatott és a fennmaradt kéziratok forrásokra egyaránt építő gyűjteményt. Alapja a szerző által utoljára összeállított kötet – *A Föld emlékei* – anyaga, kiegészítve a nyomtatásban megjelent, de kötetekben nem közölt, valamint a hagyaték kéziratok verseivel. Mindez kiegészül ebben a kiadásban a gyermekversekkel. Utóbbiak kiadástörténeti struktúrája hasonló: van egy kötet, amely az életmű végén áll, s anyagát még a szerző állította össze – a *Szökőkút* –, illetve vannak abba be nem került, nyomtatásban megjelent, valamint kéziratok versek. A vaskos kötet első háromnegyede a költői életmű, utolsó egynegyede pedig a nagyközönségnek szóló kiadás apparátusa: a kötet felépítésével, szerkesztésével, a kiadástörténettel kapcsolatos összefüggések, s igen részletesen az egyes versek kéziratok, nyomtatott és kötetbeli közlésére vonatkozó ismeretek, valamint a pillanatnyilag ismert szövegvariációk.

A Nemes Nagy Ágnes által utolsó kötetében közreadott versek tulajdonképpen evvel a gyűjteménnyel kerülnek végleges kiadástörténeti helyükre, tekintettel arra, hogy az összeállító, Ferencz Győző, a Lengyel Balázs által korábban sajtó alá rendezett anyagot több ponton, a kéziratok figyelembevételével módosította. Ennek a lezártságnak a költői életmű további tanulmányozása, feldolgozása szempontjából igen nagy szerepe van. A versanyag igazi nyeresége azonban az, ami *A Föld emlékei* után következik, a kiadatlan, illetve a nyomtatásban megjelent, de kötetekben nem került versek gyűjteménye. Egybeszámolva a felnőtt és gyerekverseket, valamint a kötetbe nem kerültek és a kéziratból közöltek, az látható, hogy nagyjából egyforma terjedelmű e két, megjelenés szempontjából egymástól elváló versanyag – vagyis Nemes Nagy Ágnes valóban költői életművének felét számúzta, legalábbis a közönség elől elzárta. Szerencsére a kéziratokat nem semmisítette meg – a végleges változatokat és egy-egy esetben azokat megelőzőeket tartalmazó füzetek, kéziratok fennmaradtak –, a nyomtatásban már egyszer megjelenteket pedig nem állt módjában visszavonni.

E versek segítségével a költői fejlődésrajz teljesebbé tehető, mindaz, amit Nemes Nagy Ágnes elhagyott, mert túlságosan mutatta a személyes érzéseket, a pálya kezdetének eszményeit, az idő múlásának sorozatába állítható. És míg a fiatalkori művek valóban inkább a követett példákat mutatják, addig az ötvenes évek vége után közlés nélkül hagyott versek, töredékek kibővítik, pontosítják azt az érzésvilágot, amelyből a kötetek versei megszülettek. Ez a helyzet aztán több kérdést is felvet, amelyekre ezt követően lehet majd választ, válaszokat találni. Például azt, hogy vajon a második világháború utáni évek Magyarországon, ahol a hatalmas emberi és anyagi veszteségek

mellé egy – az állami és magánéletet egyaránt átszövő – erősen hierarchikus társadalommal, majd nem sokkal később a diktatúrának a személyes életbe is belenyúló hatásával, később, a hatvanas évektől, pedig hazugságaival kellett szembesülni, s egy alapjában idő- és fejlődéskészt agrárország társadalmi viszonyai, nemi szerepei maradtak érvényben, legalább is a közgondolkodásban, milyen lehetősége lett volna/volt egy nőírónak – *horribile dictu*: költőnek – bármilyen karriert csinálni. Számptalan ellenpélda, kibicsaklott írói pálya, személyes kudarc tűnik fel a kiegyezés óta, nem is kell elszámolni őket. Nemes Nagy Ágnes egészen egyszerűen nem választhatott mást, mint magát a *választást*, ha hú akart lenni a benne élő készletekhez. Ám önmagára, mesterségére figyelő tudatos alkotóként tisztában volt avval, hogy ami egyfelől koncentrálttság, másfelől viszont szegényítés – nyilván ezért őrizte meg kéziratait, és tulajdonképpen hálásnak kell lenni hagyatéka őrizőinek, hogy ami igen, az legalább megmaradt.

A halál után kiegészülő életmű mellett e kötet másik nagy erénye a változatos apparátus: az utószó és a jegyzetek. Az előbbi áttekinti e gyűjtemény szerkezetét, összefoglalja a kiadástörténet legfontosabb tényeit, vagyis az 1991 előtti és azt követően megjelent köteteket. Részletesen ismerteti a kéziratot hagyatékat, a hat füzetet, valamint a szöveggondozás elveit. Ezt követi a tekintélyes jegyzetanyag, amely magában foglalja a kéziratokra (ha vannak), a szerzői datálásokra és az első megjelenésekre – folyóiratok, kötetek – vonatkozó adatokat is. Amennyiben a közlés alapjául szolgáló kézirat közgyűjteményben található, akkor itt a jelzet is megtalálható. Kézirathiany esetén az első kötetközlés címrövidítése, kihagyás esetén az első folyóiratbeli megjelenés olvasható. A szerkesztő a hiányos datálási adatokat, ha más forrás, vagy szövegösszefüggés, megjelenés alapján pontosítani lehet, kiegészítette, ahol keltezési ellentmondás van, ott azt rögzítette. A jegyzetek tartalmazzák a szövegeltéréseket is, ezek fontos adalékokkal szolgálnak az egyes versek keletkezéstörténetéhez. Itt olvashatók például a később kihagyott, megváltoztatott sorok, strófák, a címvariánsok. A jegyzetek a valószínűsíthető keletkezésre is utalnak, mint például a *Jég* című vers esetében. Érdekesség is számtalan akad: például a *Dél* című verset, amely 1948 májusában Franciaországban keletkezett, szerzője még ez év végén közölte az Új Időkben, s változatlanul kilenc évvel később, a Vigiliában. Itt vannak javítva az 1991 utáni összes versek közlési hibái is, például az *Otthon* vagy a *Között* című versek esetében. Látszik, hogy a kéziratot füzetek mellett is vannak még kéziratok, erre utal a *Paradicsomkert*, *A lovas*, a *De nézni* és más versek jegyzete. Előfordul, hogy egy vers különböző kéziratait két közintézmény őrzi: az *Amerikai állomás* vagy a *Szikvója-erdő* ugyanis a Petőfi Irodalmi Múzeumban és az Országos Széchényi Könyvtárban is megtalálható, eltérő szöveggel. Itt olvashatók a jelentékeny szövegű változatok is, amire a *Vadkan*, a *Szendioxid*, vagy az *Ekhnáton éjszakája* hozható példaként. Igen informatív a kötet végén a Nemes Nagy Ágnes életében megjelent kötetek anyagát táblázatos formában közlő összegzés.

Valójában persze az olvasók nagy többsége magukért a versekért veszi majd kezébe e kötetet. Álljon hát itt közlünk kettőt, keletkezésükben az életpályán közel egymáshoz, az elsőt szerzője kötetben közölte, a másodikat kihagyta. Lehet töprengeni rajta, utóbbit miért.

Tenger

Mutatja – és a táj felel,
utat gurít, sziklát emel,
mutatja friss rügyén a fa,
hogy télen át is mandula,
napnál világosabb a nap,
s a házak is színt vallanak,
tagolt a part, a test, a szó
hajózható, tapintható,
s oly pontosan szalad a tét:
a tenger épp az égig ér.
S amint a végtelenbe hág,

mutatja, meddig ér a vágy.
Nem tehetek mást. Nem kívánok
Kevesebbet, mint egy világot.

Irgalom

Kapj el. Vigyázz. Gurul a kő.
Ez az utolsó pillanat.
Hadd lássam még a szakadék felett
felhőbe vágott arcodat.

S ahogy megtart a gyöngö, gyáva,
ahogy megtart a rongy izom,
úgy lesz majd hozzád könyörületes
a fenyegető irgalom.

(*Jelenkor* Kiadó, 2016)